

BUDAPEST VILÁGVÁROS

Félszázad sok egy újság életében, de kevés akkor, amikor egy fejlődő, világvárossá lendülő nagyvárosról van szó. A *Budapesti Hírlap* alapítása, megindulása már a három város — Buda, Pest és Óbuda — násza után következett be. A nagyrahitott város azonban akkor még valóságos bölcsőjében ringott: hiszen tizenhét-tizennyolc esztendő szemhunyorításnyi idő a metropolisok életében. A *Budapesti Hírlap* tehát végigkísérte Budapestet a fejlődés, a naggyá érés újabb korszakán és ott volt nevelői között, akik karakterét esziszolták, magasbatorrészt irányították. De volt még más elsőrendű, nagy hivatása a *Budapesti Hírlapnak* Budapest fejlődő életében: a *Budapesti Hírlap* állt őt a főváros életének puritánsága mellett, vigyázott a polgárok filléreire, erőteljes, de jóindulatú kritikájával hatást gyakorolt a főváros közigazgatásának helyes irányban való működésére. És enél a pontnál kegyelettel kell megállni egy fiatal sír, *Rózsa Károly* alig egy esztendő sírja mellett. *Rózsa Károly* kiváló egyénisége, ritka tudása, a főváros ügyeiben való páratlan jártassága, közmondásos puritánsága nyomta rá a *Budapesti Hírlap* fővárosi politikájára a maga mulhatatlan bélyegét. Ma is, messze túl az ő zsrnalisztikai munkájának befejezésén, az ő szellemét igyekszünk ezekre a hasábkra varázsolni, amikor a főváros ügyeiről frünk.

Budapest utolsó ötven esztendejéről szólva, a háború kitörését kell a fejlődés csúcspontjaként megjelölnünk. Ez volt az a nap, amelyen Budapest talán a legmagasabbra jutott, innen mindmáig hanyatlás volt a sorsa a mi drága fővárosunknak. El kell ismerni az utolsó évek nagy erőfeszítéseit, de nem lehet letagadni azt sem, hogy mindez csak *foltozó-munka volt*, bár becsületos, igyekezettel teljes foltozó-munka, a háborús és forradalmi romok eltüntetésére, a gyűlölködés korszaka után pedig a sebek beheglesztése és a lelkek megbékéltetése.

A fejlődés új utjai most kezdenek megnyílni és úgy gondoljuk, ezen a fordulóponton jól esik reménykeltő pillantást vetni a boldog és szép multha, seregszemlét tartani a ma fölött, hogy meginduljunk a jövő felé.

OBERBAUDIREKTOR OTT ESETE

Elüljáróban szeretném elmondani Kovács Aladárnak, a mentők néhai való kitűnő igazgatójának esetét Oberaudirektor Ott-tal, még a béke áldása lebegett Budapest fölött, amikor Kovács Aladár elmondta a kedves történetet, amelynél jellemzőbbet még kitalálni sem lehetne Budapest fejlődésének egykori iramáról.

A mentők kiváló igazgatója lelkes hangulatban mondta el, ahogy itt következik:

— Csodák-csodája, ami itt tegnaptól mára történt. Budapest fejlődése tisztára amerikai méretekben folyik. Ez a hírtelen megnövekedés öröndetes is, de egyben veszedelem is. A város ugyanis megnőtt, az intézményei azonban kicsinyek maradtak. Itt vagyunk mi, mentők. Amikor megcsináltuk a Mentő-Egyesületet, napi tíz esetünk volt, ma napi száz esetünk van. (Ma, 1930-ban bizony már a százhuszát is meghaladja az esetek száma. A Szerk.) De így van ez mindenütt. Pár év előtt megcsináltuk a kontinens legjobb fertőtlenítő intézetét: meg vagyok róla győződve, hogy egypár év múlva ez sem lesz elegendő. Fölépítették a pompás országos levéltárat. Mire fölépült, kiderült, hogy a levéltár céljaira már kiesi lesz, más hivatalokat kell beletelepíteni. És így megy ez mindenben, mert az intézményeink nem tudnak, nem tudhatnak lépést tartani az örült iramban rohanó fejlődéssel.

— Ez a fejlődés azonban nem ma kezdődött Budapesten. Ahogyan ez a város a mai világvárossá érett, valóságos boszorkányság. El kell mondanom egy apró históriát, amely mindenél jobban beigazolja ezt az állítást.

— Jóval a világháború kitörése előtt Strassburgban jártam. Valami dolgom akadt a város Oberaudirektorjánál, Ott úrnál. Elmentem hát hozzá, beküldtem a névjegyet és leültem a huszonöt várakozó közé, akik mind az Oberaudirektorral akartak beszélni. Nem mult el azonban két perre sem, kipenderedik az ajtón egy fúrge, 70—80 éves mazzolaarcú öreg úr, maga az Oberaudirektor és élénken, lelkesedve kérdi kezében a névjegyemmel:

— Wer ist da aus Budapest?

— Amikor meglátott, valósággal a nyakamba borult örömben. Átölelt, círogatott, dédelgetve ütogetett és valósággal betölt a fogadósobájába. Elmondta aztán, hogy milyen mérhetetlen boldogság a számára valamelyik kedves Budapestjének szülőttjét,

lakóját üdvözölni. Húsz éve annak, hogy a magyar fővárosban járt, de soha sem tudja elfelejteni annak szépségeit, kedvességeit. Aztán a részletekbe kezdett belemenni:

— Meg van-e még a színház?

— A színház? ... — dadogtam, — a színház? ... — hogyan... igen... melyik színház?...

Kisült hamarosan, hogy a budapesti színházak valamelyik diluviális őst emlegette. Amikor elmondtam neki, hogy azóta már egész sora épült fel a budapesti színházaknak, van Nemzeti Színház, Opera, Vígszínház, Király-színház, meg a többi, nem tudott fölcsoadni a csodálkozásból.

— Hát a híd meg van-e?

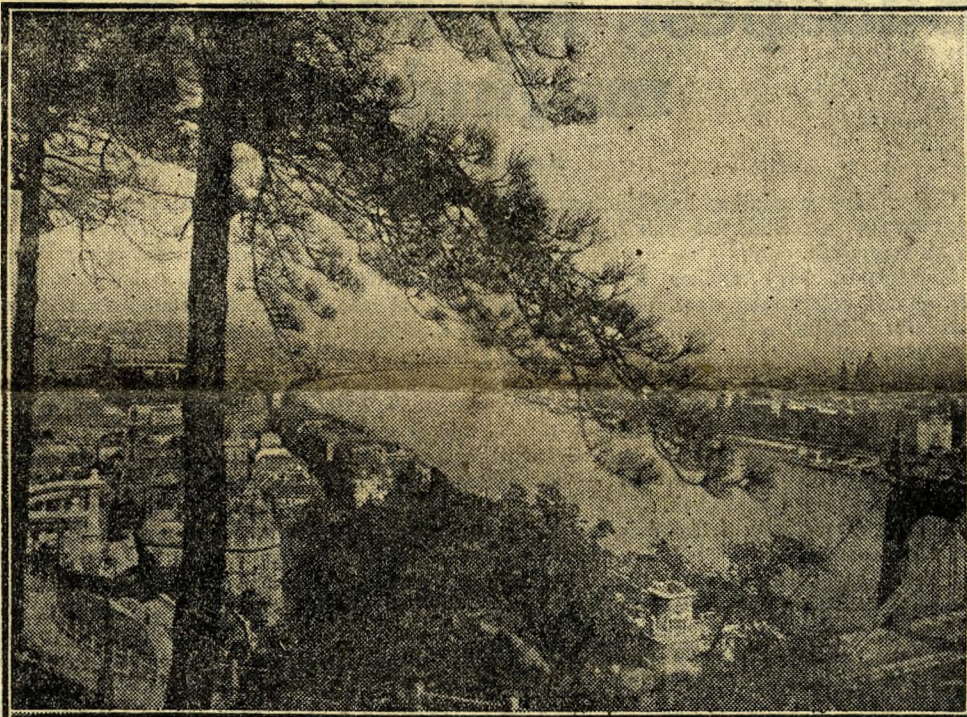
— A híd? ... — hogyan! ... melyik híd? ...

Kisült, hogy a Margit-hídat gondolja. Nohát azóta fölépült már az Erzsébet-híd, meg a Ferenc József-híd is. Hitetlenül csóválta a fejét a kis mazzolaarcú öreg.

— És a pompás Hatvani-utca?

— Erre aztán már megoldódott az én nyelvem is. Elmondtam, hogy van azóta a most épülő Hungária-körúttal együtt három hatalmas körútunk és beszéltem, beszéltem a fejlődő, a világhírré törő Budapestről, amely bizony húsz esztendő alatt megnőtt, megszépült, kigömbölyödött, mint egy ifjú szűz. Meglepetve láttam azonban, hogy a mazzola-arcu megmerevedik, a kis öreg hideg, szertartásos lesz. Nem tudtam megérteni, hogy mi történhetett? Ebben a pillanatban azonban Oberaudirektor Ott összezsapta a bokáját, biccentett, a kezét sem nyújtotta: vége volt a fogadásnak.

— Amikor kiértem a szabadba, kétségbeesve kezdtem tépelődni, hogy hát mégis mi történhetett, mivel sértettem meg az öregot,

Budapest látkepe

aki olyan melegen fogadott és olyan hidegen bocsátott el? Hiába törtem a fejemet, ezt a rejtélyt nem tudtam megfejteni. Mikor aztán megérkeztem haza, elővettem Budapest térképét és rajta a húszéves haladás produktumait megjelöltem és elküldtem a mappát Oberbaurat Ott-nak, hadd gyönyörködjék benne.

— Nem telt bele egy hét: itt volt a válasz. Nyolcoldalas levél. Ezt a levelet elteszem örök emlékké. Nagyon szép, megbecsülni való írás. És benne van a rejtély megfejtése is, hogy miért volt olyan gyilkosan hideg búcsúzóskor a kis öreg. Azt írja:

— Bocsásson meg, uram, hogy olyan visszaszátítón hideg voltam, amikor elváltunk, de ön meg fog engem érteni. Amiket nekem mondtott a budapesti színházakról, hidakról, gombamódrá növekedő ringekről mindezt normális ésszel és fantáziával egy pillanatra sem tarthattam igaznak. Bocsásson meg, de úgy van, a rövid előadás után, amelyet az új Budapestről tartott, szelthámsnak kellett önt gondolnom. Most, hogy itt van a térkép, minden be van igazolva. Ön igazat mondott és Budapest csodát művelt...

E sorok írója hozzáfűzheti még ehhez, hogy Oberaudirektor Ott 1916 nyarán itt volt a budapesti Dunakonferencián. Meggyőződött a saját szemével is, hogy Kovács Aladár nem hazudott egy betűt sem. Volt is mit bámulnia a mazzolaarcú kis öregnek!...

Ha pedig egyszer majd mégis megcsinálják Budapest barátainak olvasókönyvét, ezt a kis történetet — tisztelettel ajánlom — nyomtasák szintén bele. Hadd ébredjenek a pestiek néha annak tudatára, hogy miből lett, mivé lett és mennyi idő alatt fejlődött ki Budapest?

A HÁROM KÁROLY

Ebből a kis anekdotából látható, hogy milyen galoppban folyt a munka, a világvárosi fejlődés nagyszerű teremtkölkötása.

Érdemes ezután még beszélni a férfiakról, akik ennek a fejlődésnek igazi mozgatói voltak.

A három város — Buda, Pest, Óbuda — násza tulajdonképpen *kényszerházasság* volt, mert inkább a kormány, mint maga a három város kívánta 1873-ban a frigyrekelest. A házasság azonban megtörtént és ma már egészen bizonyos, hogy a házasságközvetítő kormány volt igaza, mert három faluból, három fejlődésképtelen nagyközsegből az idők során hatalmas város lett, amelyben az egyes részek fejlődése összhangba került és a háborút megelőző időpontban ez a város olyan képet mutatott, amely feledhetetlenül reményt keltő volt azokra nézve, akik igaz és őszinte szeretettel vannak iránta. Amikor a város egyesítésének negyvenéves jubileumát ülte, olyan perspektíva állott előtte, amelyet kevés fiatal világváros mutathatott és ha ennek a perspektívának el kellett homályosodnia, annak oka elsősorban a nemzet nagy szerencsétlensége, a háború, a kommunizmus és az azt követő időszak volt.

Esztendőkre került, amíg a három város opponáló korifeusait meg lehetett győzni arról, hogy az egyesülés a biztos fejlődést, a gazdasági megerősödést és a három erőteljesen német városka megmagyarosodását előidézhetheti. Az idősebbik gróf Andrássy Gyula volt egyik szószólója az egyesítés gondolatának, valamint a Szilágyi-kormány, amelynek talán legfőbb érdemei vannak ebben a tekintetben. Csak mint érdekességet említjük meg, hogy gróf Apponyi Albert, Magyarországnak ma legnagyobb államférfia, első politikai sikerét aratta az egyesítés kérdésében. Mint az óbudaiak szószólója mondotta el első beszédét a képviselőház pénzügyi bizottságában és miután a pénzügy-

mesternek mindig reprezentálni kellett, Márkus József pedig daliás, szép, tehetséges ember volt, aki amellet megejtően kellemes bariton-hang is, amely Budapest szinte minden társaságában kedvelté tette. Végteleül ndvarias, kellemes társalgó hírbén állott, mindenki szerette őt és négy fivérét, az őt Márkus, akitől abban az időben becsettebb kedvence aligha volt a főváros társadalmának. Nem legenda az, hogy megválasztásában ezek a tulajdonságai igen nagy előnyre szolgáltak és csak szerencséje volt a városnak, hogy e mellett Márkus Józsefben igazi talantum is lakozott és olyan munkabírással rendelkezett, amilyent azóta sem látunk a polgármesteri székben. Munkabíráására jellemző, hogy bár nem volt mulatóság, amelyről elmaradt volna, vagy ahol kimentette volna magát, reggel jóval nyolc óra előtt mindig ő volt az, aki elsőnek ült bent a hivatalában. Pompás alakját számtalanszor vette szemügyre Ferenc József király is, akinek nagyon tetszett a daliás Márkus József, Amikor viszont Ferenc Ferdinánd először meglátta egy pályavari fogadtatás alkalmával, németül kérdezte meg tőle:

— Ön a polgármester? Volt katona?

— Ja königliche Hoheit — volt a válasza.

— Milyen rangja volt?

— Titular Korporal „würtigliche“ Infanterist — felelt Márkus József, amin a trónörökös nagyon jót nevetett.

Általában patriarkális élet folyt akkor még a városházán. Halmos János a következő polgármester, például a budai erdőket szerette nagyon, és ha csak módjában volt, minden helyszíni szemlére, faeltárazásra, faárverésre maga ment el. Az ilyen eljárások azután mindig barátságos ebédrel folytatódtak, vacsoráig kvaterkáztak és jó vacsorával fejeződtek be. Ilyen alkalommal történt egyszer, hogy a társaság Halmos Jánossal az élen megfigyelt egy csomó városi napszámot, akiknek fát kellett volna ültetni, ehelyett azonban józúkeket pihentek az erdőben. Halmos János végre türelmét vesztette és megkérdezte tőlük, hogy van módjukban ennyit pihenni? A munkások jót mosolyogtak és megszólalt az egyik:

— Hagyja csak az úr, hiszen mi csak a városnak dolgozunk.

A BÁRCZY REZSIM.

A patriarkális élet mellett azonban erőteljes munka is folyt a városházán és mikor Budapest az egyesítés negyvenéves jubileumát ülte, méltán jellemezte elődjét Bárczy István a következőkben:

— Lehetetlen megilletődés nélkül visszagondolni azokra a derék férfiakra, akik a nagy munkának a legnehezebb részét, a kezdet munkáját, a berendezkedés munkáját vették vállukra. És itt, a snájdig, eszes, agilis és tekintélyt tartó főpolgármester: Ráth Károly mellett elsősorban a másik két Károlyról kell megemlékezni. Az egyik az egyesített főváros első polgármestere: Kamermayer Károly volt a klasszikus jellemű, aranyzívű, puritán patricius mintaképe — a másik Gerlóczy Károly, a világosfejű, tiszta gondolkodású, előrelátó, energikus, finom ízlésű, európai szabású alpolgármester. Hitem szerint a maguk idejében hivatásuk magaslatán állottak s a nagyarányú fejlődés csirái ők ültették el, ők gondozták és érelték meg a mi számunkra. Jórészt ugyanezt mondhatom azokra a kiváló férfiakra, akik abban az időben a főváros törvényhatóságát vezették, valamint, akik mint főtisztviselők a munkának többi részét végezték. Közülük sok igen érdekes, okos, nagyműveltségű és szépjellemtű ember emléket őrizzik lelkünkben. Csupán két férfiú nevét kívánom említeni s ezek Márkus József és Halmos János. Ők voltak azok, akik a főváros igazgatását a régi patriarkális időkben óvatos körültekintéssel, nagy munkával és bölcsességgel vezették át a mozgalmas, modernebb periódusba, akiknek szárnyai alatt tanultunk, dolgoztunk mi valamennyien, akik ma a főváros főtisztviselői vagyunk.

Ezektől az emberektől vette át a város vezetését Bárczy István, akinek tizesztendő polgármestersége Budapest csodálós fejlődését hozta meg. Megválasztása a koalíció uralomra esik. A darabont-uralom alatt az önként befizetett adóknak az állampénztárba való átutalása körül konfliktus támadt a főváros és Kristóffy belügyminiszter között és e harcok folyamán távozott állásából Márkus főpolgármester, majd később Halmos polgármester, a belügyminiszter pedig Rudnay Béla volt főkapitányt küldte a városházára, mint teljhatalmú királyi biztost. Rudnayval szemben a főváros egész addig a pillanatig makacsul s elkeseredetten opponált, amíg Wekerle koalíciós kabinetjének kinevezésével a teljhatalmú kormánybiztos is meg nem bukott. Ekkor meg Polónyi Géza, a városházi ellenlék egyik tagja a „Sas“-ok vezére került be a kormányba, ami újabb ellentéteket váltott ki a város és a kormány között. 1906 május 12-én csak nehezen

PATRIARCHÁLIS IDŐK.

Ha Gerlóczy zongorázott, el kell mondani, hogy viszont Márkus József pedig nótás ember volt és szépen énekelt. Abban az időben még ez is sokat számított. A polgár-

lehetett megválasztani Fülepp Kálmánt főpolgármesterre, aki után a hat év lejárta után Helczi Ferenc került a főpolgármesteri székbe. A főpolgármesteri állásnál Fülepp személyében meggyőzőtt Polónyi jelöltje, de a polgármesteri állásnál Bárczy István tanácsnokot választották meg Polónyi jelöltjével. Sipőcz László árvászéki elnökkel, a mai polgármester édesatyjával szemben. Bárczy öt évig volt tanügyi tanácsnok és ezalatt megkésztette a budapesti iskolák számát, másodsorban a budapesti tanszemélyzet számát 1600-ról 2650-re emelte, harmadszor pedig ez idő alatt a tanulók száma 60.000-ról 75.868-ra emelkedett. Ez volt az az ajánlólevél, amellyel a fiatal tanácsnok egyezre a polgármesteri székbe ugrott.

Bárczy polgármestersége alatt lett várospolitikai programja a községesítés elve, amely téren az első nagy akció, a Cséry-féle szemetfuvarozási telep megváltása, de hamarosan napirendre került a gázgyár megváltása is. Bárczynek legnagyobb érdemei a szociális politika terén vannak. Nevéhez fűződik egyébként a Szent Gellért-fürdő, a Széchenyi-fürdő és az Állatkert megépítése. Az ő tizenöt éve alatt dolgozták ki a fővárosi törvényre vizuálisan vonatkozó terveket, rendezték a főváros pénzügyeit, kidolgozták a községi takarékpénztár és a községi tűzkár-biztosító intézet tervét, amelyek azonban akkor nem valósultak meg.

Bárczy István rezsimje sok érdemet szerzett, a legfőbb vád azonban az volt ellene, hogy a külföldi kölcsönökkel nagy terhet rótt a lakosságra. Ezzel szemben viszont az is tény, hogy pompás közintézményeket alkotott a kölcsönökből és telkeket is vásárolt, amelyeknek értéke később megsokszorozódott. A gázgyár megváltása, a villamos üzemek kisajátítása, a vízművek fejlesztése, a közlekedési viszonyok megjavítása, a városi kislakások építésének szociális jelentősége betetőzik azokat az érdemeit, amelyeket Bárczy István Budapest fejlesztése körül szerzett. Egyik leghatalmasabb, a nép jólétét szolgáló intézmény a községi élelmiszerüzem is, Bárczy István rezsimjében született meg. Megesinálta a községi konyhakerthi gazdaságot, a hatósági zöldségárúsító üzemet, a székesfővárosi hirdető vállalatot, a székesfővárosi fuvartelepet, a szemétszállító és földolgozó üzemet, a műszerüzemet, a kenyérgyárat és a lóhúsüzemet, valamint az autóbüzüzemet is.

HÁBORU, KOMMUN ÉS „BÉKE“

A Balkán-háború megállította egy kissé Bárczy István munkáját. A város anyagi zavarokba került, megjelent a deficit, amellyel azonban állandóan eredményes küzdelmet folytattak. Tovább folyt az építkezés, tovább születtek a nagy tervek, mindenek vége lett azonban a nagy háború kitörésekor, amikor a pénzügyminiszter betöltött minden nevezendő építkezést. Bárczy István a háború szerencsétlenségeinek istápolását, a város normális életének megőrzését és a meglévő értékek konzerválását tartotta legelsőrendű feladatának és mindez sikerült is neki. A háború utolsó napjaiban mint főpolgármester állott Bárczy István a város élén és a Károlyi-rezsim alatt távozott ebből az állásából.

A háború azonban korántsem vitt véghez olyan pusztítást a főváros javaiban, mint a kommunizmus és a román megszállás. A „béke“ megkötése után még a politikai hullámok akadályozták egy darabig az alkotó munkát. Hogy a konzolidáció a városházán mégis hamarosan gyökeret tudott verni, azt elsősorban Ripka Ferenc főpolgármester és Sipőcz Jenő polgármester érdeműl kell felírni.

Ennek a két férfinak nemes gondolkodása, bölcs nemzeti programja, Budapest iránt való odaadó szeretete, óriási munkakészsége és önfeláldozása mentette meg ezt a várost.

Az utolsó évtized rengeteg romot takarított el, alkotott is igen sokat, bár pénz nélkül, szegényen, letiporian sokkal több volt a jószándék, mint az építési lehetőség. Most újra ott állunk az alkotások kapujában, telve reményrel és munkakedvvel.

JUBILEUMI ÁLÓM.

A három öreg kaptárból új rajok válnak ki. A Népliget végéből idevilágít a napfényben Kispeszt kisvárosi derűje, nyugalma. Újpest hatalmas méretei már kinyulnak Káposztásmegyerieg és szinte bekapcsolódnak az egész az eljövendő, de ma még pénz híján távoli Nagy-Budapestbe. Ennek lesz részévé majdan Erzsébetfalva is, valamint, ha majd a budai oldalon hosszú sorban kiépülnek az Átlós-út bérpalotái, Albertfalva is. A legújabb Budapestnek jellegzetes alkotásai a munkástelepek és kislakások bérházak, amelyek mintegy utolsó kellekei voltak a világváros kialakulásának.

Ha egyszer megkezdődik majd a Tabán újjáépítése, megint gazdagabb leszünk egy Pallemes városrészrel. Közben a Városmajor, a Hidegkúti-út, a Hűvösvölgy, a Zugliget, a Rózsadomb, a Svábhegy, a nyaralók, villák egész tömegét építette föl. A Fehérvári-út, az Átlós-út, a Lágymányos, Kelenföld, Óbuda és Újlak pedig a jövőben fejlődésnek egyenes irányvonalába jutottak.

Önkéntelenül is eszünkbe jut az a beszéd, amelyet Budapest negyvenéves fennállásának finnyes szónoka mondott. Gyönyörű képét festette meg annak a városnak, amelynek akkor

egy decennium múltán el kellett volna érni Budapest aranylakodalomát. Az aranylakodalom elmúlt, de a szegénységbe, törődöttségbe beleesápadt areok nem tudtak felvidulni ezen az ünnepen. A negyvenedik év jubileumán mondott beszéd mindmáig csak program maradt és jó elolvasni ma ezt a jubileumi álmot, amelynek mindnyájan valóaválását várjuk:

— Milyen szép lenne — mondotta az ünnepi szónok — akkorára (az aranylakodalomra) bemutatni az új városházát, amely címere lesz a másfélmillió lakosú fővárosnak, szemben az új Erzsébet-sugárral, mely a városházától a Városligetig vezet, szebbnél-szebb házakkal és értékes üzletekkel, mellette jobbra-balra a régi levégtőlten utcák, házak helyén egészen új, egészséges városdarab. A Tabán mintaszerűen megépítve, a belső város legkellemesebb lakórésze, a Gellérthegyre két oldalról felvezető síkló, a Citadellában nyugzó élet, a Gellérthegy alján Európa legszebb fürdője, a piaristák épülete helyén a legszebb hotelek egyike. Hidvármól és alagútvármól már csak úgy beszélünk, mint rossz álomról s csodálkozni fogunk azon, hogy valamikor ilyen is volt; a Hungária-út mentén az új hid megnyitása után egészen új városvezet kezd épülni; a Boráros-téri új hid budai feje és a műgyetem között feltöltött és parkozott állandó kiállítási területen nagy nemzetközi városi kiállítás, a Lágymányoson, Kelenföldön, valamint a VI. és VII. kerület külső részén megállapított új szabályozás után kialakult és tökéletesen csatornázott területen széles közlekedő utak, nagy parkok készülnek; a budai hegyvidék Pest felé néző lejtőin a florencei viale di collihoz hasonló kilátásos széles kocsiutak, azonkívül villamos vasutak; autóbuszok által hozzáférhetővé tett családi lakótelepek és nyaralótelepek, —

új modern pályaudvarok, természetesen nem útszínben futó vonalakkal, a Csepelszigeten nagyszabású kereskedelmi kikötő megfelelő teherpályaudvarral, elevátorral, áruaktákkal és gyártelepekkel; a város körül messze terjedő pompás kerti gazdaságok, tehenészetek, nagyszabású modern kórházak, szülőházak, csecsemőgondozó intézetek, a Kamara-erdőben mintaszerű szegénygondozó intézet, a munkanélküliség esetére való biztosítás megszervezése, egészséges, olcsó városi lakások szaporítása, szigorú lakásfelügyelet, tuberkulitikusok kötelező elkülönítése és felügyelete, üdülőtelepek, nagyszabású homokos partú népfürdők, városi olcsó zuhanyfürdők, kifogástalan jókarban tartott tiszta utak, parkok és köztetek, jól szervezett közjótékonyági és gyermekvédelmi igazgatás, modern vágóhidak, nagyszabású húscsarnok, modern árucarnok az élelmiszer-kereskedelelem számára, sűrűn látogatott városi könyvtár és szabad iskola, városi műhelyek, a megélhetést előmozdító, könnyítő különböző intézmények és végül mintaszerűen pontos és jó városi közigazgatás.

Budapest aranylakodalomának ezt az álomszerűen szép képét 1913 november 17-ikén állították elélni. Mi valósult meg belőle? Majdnem semmi. És mégis hisszük, hogy nem lett volna ez álom, ha végig nem szánt rajtunk a háború, ha fel nem forgatnak mindent a forradalmak. Csaknem egy évtizeddel túl az aranylakodalmon a város ma is önmagával tehetetlen, ájult, elalélt. Hiszük azonban, hogy ismét rátértünk a világváros fejlődésének útjára. Azért csak most, mert előbb vissza kellett térni oda, ahol 1913-ban, a negyvenéves jubileumkor tartottunk. Visszatértünk oda, ahol az álmok ismét rokonságba kezdenek jutni a valósággal.

Pogány Béla.

Budapest, amikor a B. H. megindult

Amíg Budapest félmillió lakossága megkésztetődött.

Csak néhány mondatban beszéljünk arról is, hogy milyen volt Budapest akkor, amikor a B. H. megindult.

Kétségtelen, hogy amikor a Budapesti Hírlap első száma megjelent, még csak körvonalában látszott a főváros jövő fejlődése. A legelső feltűnő jelenség, amit a múltba visszatekintő szem észrevesz, hogy a város fejlődését a magyarság aggodva látta, mert nemcsak a három-egy városba beolvadt németekről volt szó, hanem arról is, hogy — mint minden ifjú, nagyrautó városba — ide is özönnével tódultak a külföldiek.

A magyar sajtónak óriási érdemei voltak, hogy a német hegemoniát le tudta, küzdeni és meg tudta tartani magyarnak ezt a nagyszerű várost. De kellett hozzá három évtized, amíg a napi krónikás feljegyezhetette: „Ma már elmondhatjuk, hogy Budapest magyar város, lakossága érzésben és nyelvben magyar.“

Budapest az egyesítés után apró belső ügyeivel bibelődött és a nyolcvanas évek elejére, a B. H. megindulásának idejére esik annak a nagy munkának a kezdete, amelynek eredménye, hogy a három kis városból hatalmas székesfőváros lett.

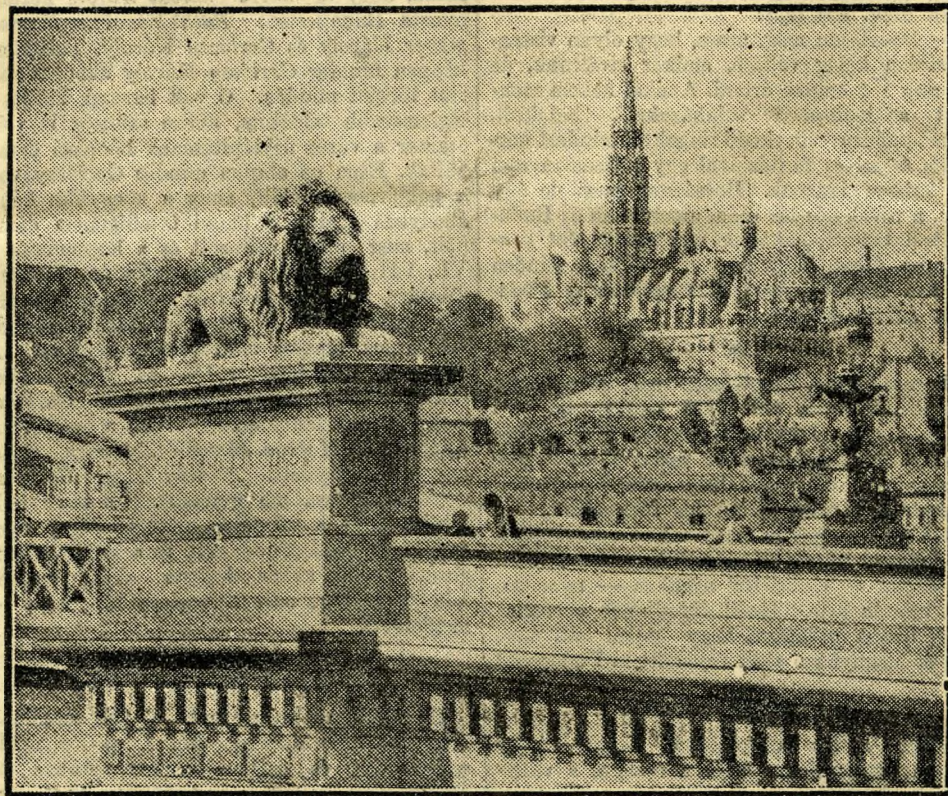
Aki csak ötven év előtt járt utoljára Budapestben, ma aligha ismerne rá. A mai hatalmas, fényreklámos boulevardok, bérpaloták, középület-kolosszusok helyén még zegzugos kis utcák kaeskaringszórtak és apró viskók gunyaszórtak. Egész városrészek éltek akkor még csöndes kis életet, amely városrészek azóta teljesen eltűntek és helyettük mások keletkeztek.

1881-ben az egyesített Budapest lakosságának száma messze volt még a félmilliótól is. Az 1881-iki népszámlálás szerint akkor Budapestnek 370.767 lakója volt, s huszont esztendővel később közel voltunk már a millióhoz. 1904-ben a lakosság száma már meghaladta a 800.000-et, vagyis negyedszázad alatt a lakosság száma csaknem megháromszorozódott. Olyan hatalmas arányú fejlődés volt ez, amelyet Európának egyetlen városa sem tud fölmutatni. Ma (az 1929. évi adatok szerint) 984.738 lakosnál tartunk.

A lakosság számának rohamos emelkedésénél még rohamosabb volt a magyarság terjedése. 1881-ben a lakosságnak még csak fele volt magyar anyanyelvű, 35%-a német. 1903-ban már a lakosság 80%-a magyar és csak 14%-a német. Ma (1925. évi adat) 93.4% a magyar, 4.1% a német és 0.9% a tót.

1881-ben a hat éven fölül lakosságnak csak 75%-a tudott írni, olvasni. 1903-ban már 90%-a, s az analfabétáknak még ezt a számarányát is csak a bevándorolt tót munkások adták, akik közül még akkor is 40% volt analfabéta. 1920-ban (utolsó adat) a lakosság 94.7%-a írt és olvasott, 0.8%-a csak olvasott és 4.5%-a volt analfabéta.

1884-ben a fővárosnak 134 iskolájában 32.963 tanulót tanítottak, míg 1903-ban 488 iskolában 128.793 tanulót oktattak s ebből a község 234 iskolájában 80.505 tanuló volt. Az 1927—28-ik tanévben a statisztika 731 budapesti iskoláról számol be, amelyekben 8707 tanerő oktattott 161.593 tanulót.

A Lánchídja

Ezt a fejlődést meg kellett fizetni, s amíg 1880-ban a főváros az iskolákra másfél millió koronát költött, 1904-ben közoktatásügyi kiadásai már megközelítették a 9 millió koronát. A második félszázadban példátlan ugrás jelentkezik a közoktatásügyi kiadások körül. Budapest kultúrtörékeire nem tudunk jellemzőbbet mondani, mint hogy amíg a Budapesti Hírlap indulásának esztendőjében mindössze másfélmillió korona volt a főváros közoktatásügyi budgetje, ma, a Budapesti Hírlap ötvenéves jubileumának évében csaknem elérte az ötven millió pengőt.

Még néhány adat:

A B. H. indulásakor természetesen még nyoma sem volt a vásárcsarnokoknak, ma pedig már az élelmiszer-nagyvásár-telep megépítését sürgetjük nap-nap után.

Az idegenforgalom: 1881-ben 991.534 ember érkezett Budapestre, 1903-ban 9,956.745, 1928-ban pedig 51.808.

A közúti közlekedést a 80-as években még csak a lóvasút képviselte. Lassan már egészen megelégedezünk arról, hogyan cammogott végig az utcákon a lóvasút és hogy futta túlkét a lóvasút kocsi. 1889-ben megindult a Baross-utca át a villamoskocsi s csakhamar meghódította az egész helyi közlekedést. Egymásután épült a Podmaniczky-utcai, nagykorúti, király-utcai, mester-utcai villamos, s a közönség követelte a közúti lóvasútnak is villamosvasútra való átalakítását. A millenáris esztendőben, 1896-ban az átalakítást be is fejezték, s azóta villamoskocsik futják be a főváros utcáit. Csak az Andrássy-úton nem merték lerakni a síneket, mert a szélesnek hitt sugárút keskenynek bizonyult, s 1896-ban megépítették a földalatti villamosvasutat, amely e téren Európa első vasútja volt. A gyorsan járó, tiszta kocsikat a közönség megkedvelte, s amíg 1881-ben a lóvasút mindössze 8,000.000 embert szállított, 1903-ban a közúti vasút kocsijain 43,000.000, a városi vasút kocsijain 21,000.000 embert (a két villamoson összesen 64,000.000 embert szállítottak).

Ezzel szemben álljon itt néhány jellemző adat arra vonatkozóan, hogy milyen méretű a mai közúti közlekedés Budapesten. Maga a BSzKRT 1927. év folyamán 298,512.499 utast szállított, az autóbüzüzem 1928. évi forgalma pedig 12,580.920 utas volt, de mindig figyelembe kell venni, hogy a jövő közlekedése az autóbüz, amelynek térhódítása évről-évre nyilvánvalóbbá és feltűnőbbé lesz.

Budapest nagyarányú fejlődését azonban legjobban az utcák megváltozott képe mutatja. Legjobban megváltozott a főváros legregibb kerülete, a Belváros. Ma már alig tudjuk, hol volt a Rózsater, a Sebestyén-ter, a Sebestyén-utca, a régi Kúria ormótlan nagy épülete. Hol állott a városháza, amelynek nagy, hatalmas tornyáról lesték a tűzoltók, hogy hol van tűz. Elpusztultak a régi emlékek, s helyüket átengedték a modern alkotásoknak. Megnyit a keskeny Hatvani-utca helyett a széles Kossuth Lajos-utca, amelyet az Erzsébet-híd köt össze a budai részzel. Eltűnt a Lipótvároshól a komor, kékes-szürke Ujépilet, amelyre mindig fájó érzéssel nézett a magyar ember. Helyén díszes paloták sorakoznak.

1881-ben Pestet és Budát mindössze három híd: a Lánchíd, Margit-híd és a vasúti híd kötötte össze. Ma hét híd szeli át a Dunát és sürgetve várjuk már a két új hídnak, a Boráros-térinek és az Óbudának megszületését is. A nyolcvanas évek óta a nem éppen virágzó színházak egész sora nyílt meg, de a B. H. huszonöt éves jubileumakor még csak három új színházról, a Vígról, a Magyarról és a Királyról lehetett beszámolni. És eltűnt a német színház, amely a germanizáció főfészke volt. Száz és száz kisebb-nagyobb középülettel volt szegényebb még ötven év előtt Budapest és még a királyi palota is szerényebb volt a mainál, a Várpalota kibővítése is az utolsó ötven évre esik. Fél század legszebb műalkotásai azonban a budai oldalon a Gellérthegyi dunai részének a rendezése, a világszép Gellért-fürdő megépítése s a restaurált Mátyás-templom alatt a Halászbástya megépítése.

Amikor a Budapesti Hírlap a régi Kalap-utca ből mai székházába, a József-körútra költözött, a körúton még alig egy-két épület állt. Mindenütt palánkok vették körül a pusztát telkeket. A város vége volt már a körút. A szántóföldeket azonban parcellázták, s amerikai gyorsasággal építették föl a bérkaszányákat. Volt esztendő, hogy 800 bérházat építettek Budapesten. Hogy ötven év alatt mennyire megváltozott a főváros külső képe, legjobban bizonyítják a számok. 1880-ban 10.784 ház volt Budapesten, 1900-ban 16.254, 1927-ben pedig 22.016.

És még egy adat Budapest vagyonáról:

Év	Össz. teher	Össz. vagyon	Tiszta vagyon
1880	29,713.050 K	119,666.334 K	89,953.287 K
1900	120,474.800 K	322,161.218 K	201,686.418 K
1930	454,279.000 P	1,225,216.000 P	770,937.000 P

Budapest egyesítésekor a főváros évi szükséglete évi tízmillió korona volt. A háború kitérősekor ez az összeg már száztizentöt millió koronánál tartott, ma pedig kétszázhuszonöt millió pengő a székesfőváros évi szükséglete.